

semlegesség, az öntudat feladása. A banalitás a saját közegből való kiszakadás kísérője. A semlegességről megvilágító erejű sorok szólnak: „A semleges ember – embertelen ember. A semleges embernek nincs felelősségtudata. A tudatosan semleges ember megalkuvó ember, s emberségét önmaga előtt is elveszítette. Az egyén semlegessége: Pilátus-szerp – én nem ölök, de nem is akadályozom meg az ölést. A semlegesség nem elv, és út sem lehet.” Az öntudat hiányát Gál kisebbségi keretekben fogalmazza meg, de nem csak arra érvényesen: „Elhitették s elhitetik ma is a magyar iskolákban a magyar gyermekekkel, hogy nekik sem saját nemzeti karakterük, de még csak saját nyelvük sincsen – mindent átvettek. [...] Ma se történelmi, se nyelvi, se nemzeti tudata nincs a háború után született nemzedéknek. Nem érzi, nem érti a »valahová-tartozás« fontosságát, erejét, szükségét. Cso-da hát, ha gyerekeiket nem adják magyar iskolába?”

A szerző úgy látja, hogy nem a harmónia megléte, hanem a hiánya, a kétségbeesés ösztönöz alkotásra: „ha a teremtés-kényszer legmélyebb rétegeit bontom fel, akkor a kétségbeesést látom a legelemibb erőnek”.

STURM LÁSZLÓ

(*AB-ART Kiadó, Pozsony, 2005,*
404 oldal, 2900 Ft)

Induló modernség – kezdődő avantgárd

Hiánypótló, ízléses kötetet vehet kezébe az olvasó – a címlapon Mednyánszky László *Abszintívójával* –, ha a Ráció Kiadó új tanulmánykötetébe lapoz. A 19. század végének, a 20. század elejének jellegzetes hangulatát idéző festmény érzékletesen utal arra, mit is kínálnak a kötet írásai. Az abszintívó merengő, szomorú alakja, azon felül, hogy képes megidézni a századelő lírájának és prózájának egy sajátos vonulatát, tematikáját, azt is sugallja, hogy ezen alkotók alig-alig részei a hazai irodalmi és kulturális köztudatnak. A korszak lírája és prózája a kanonizáció határmezsgyéjén mozog, irodalmának hatástörténete kibontakozóban ugyan, ám a szövegek jó részének körültekintő értelmezése még várat magára. A kötet szerzőinek, szerkesztőinek köszönhetően azonban e beható és szakszerű munka nemcsak elkezdődött, de máris értékes és érdekes eredményeket mutat fel.

A tizennégy tanulmányt felvonnultató kötetet a korszak kiváló kutatói, Eisemann György és Orosz Magdolna mellett hat fiatal irodalomtörténész jegyzi. Elemző munkájuk felkészült, stílusuk lendületes, forráshasználatuk alapos, és új következtetésekre jutnak ezekből.

A tanulmányok nem illeszkednek az évtizedek óta meghatározó –

ám az utóbbi időszakban fokozatosan háttérbe szoruló – irodalomtörténeti struktúrába, amely az életművet igyekezett a középpontba helyezni. Az olvasó szövegértelmezési távlatokat, támpontokat kap. Olyan, olykor magától értetődő, máskor inkább érdekes és különleges szempontokat, melyeket poétikai értelmezéseknél lehet és érdemes használni. A szerzők egy-egy konkrét szempont, téma köré építik a szövegértelmezést, mégpedig – többnyire – úgy, hogy egzaktul körüljárják az adott poétikai elv történetét, lényeges elemeit, struktúráját. Ilyen szempont a kötetben például az interkulturalitás, a technika és a város irodalmi megjelenése, az emlékezés.

A kötet szerkesztése sem hagyományos formákat követ, nem időrendiségre törekszik. A bevett szerkesztési elvek helyett a szövegek egymás közti kölcsönhatására alapoztak a szerkesztők. A tanulmányok önálló értelmezések, ugyanakkor egymással is kapcsolatban vannak. Virágh András és Orosz Magdolna Cholnoky Viktorról szóló írásai a tárgyalt szerzőn túl egyes novellák különböző szövegváltozataiból (is) építkeznek, Bednancs Gábor a művészet és technika összefüggéseit, a technika megjelenését példázó lírát tárgyaló munkája után Kékesi Zoltán Babits és Kassák egy-

egy, a technika témakörébe illeszkedő művét értelmezi.

A századforduló prózában „ködlovagoknak” nevezett, kánon és feledés határán lebegő alkotók közül Cholnoky Viktorral és Petelei Istvánnal két-két tanulmány foglalkozik, olvashatunk továbbá Schöpflin Aladár íróportréiról a Mikszáth-monográfia kapcsán, valamint avantgárd törekvésekről, melyek a képzőművészet és az irodalom kölcsönhatását és eltávolodását példázzák.

„Ködlovag” Cholnoky László is, talán még inkább, mint a többiek. Az *Epeira diademát* taglaló szöveg a kötet centrumában helyezkedik el, s mind közül a legterjedelmesebb. Bengi László tanulmánya nem csupán azért különleges, mert alapos, sokrétű szövegértelmezéssel van dolgunk, mely kizárólag arra hagyatkozik, ami a novellából kibontható, hanem azért is, mert ilyen alaposan és pontosan eddig nem nyúltak még Cholnoky prózájának lélektanához.

Izgalmas irodalomelméleti problémát vet fel Eisemann György Móricz-tanulmányában. A szerző Móricz alakjainak olvasási szokásait, befogadói aspektusukat veszi górcső alá. Mindezt a kettős recepció, a valós olvasó és olvasó hős közös vagy ellentétes nézőpontja teszi elméleti szempontból érdekessé. A Móricz-

szövegek az olvasás újraírás, újrate-remtés voltát sugallják, mégpedig groteszk szereplő-olvasatokkal, elképesztő „melléértelmezésekkel”, példázva az emberi nyelv teremtő és egyben degeneráló jellegét.

A kötet szerkesztői két tanulmánya közlésével a fiatalon elhunyt kutatóra, Pozsvai Györgyire is emlékeznek.

GÁSZ BOGLÁRKA

(Szerkesztette Bednatics Gábor és Eisemann György, Ráció Kiadó, Budapest, 2006, 284 oldal, 2900 Ft)

MÁTÉ ZSUSZANNA:

Sík Sándor

A monográfiát olvasva felvetődik a kérdés, vajon miért lépett át az irodalomtörténet egy ilyen életművön, miért lapozta át mint kiolvasott regényoldalt a költő, drámaíró, irodalmár, pedagógus, esztéta és egyházi személyiség alkotásait. A szerző kintartó polemizálást folytat a Sík Sándort megpecsételőkkel, s jogosan teszi ezt. Máté Zsuzsanna megemlíti ugyan a szerzetesi életmódból adódó „objektíve behatárolt élményvilágot” mint költészeti tematikát, mégis hangsúlyozza Sík nyitott világszemléletét, mely kissé profanizálja ezt a szűkösnek tűnő alkotási spektrumot. Szándéka szerint a könyv

nem foglalkozik valamennyi Síkművel és az életút részletes vizsgálataival, mégis eleget tesz a teljesség igényének a jelentősebb írások és kuriózumok számbavételével, illetve azok értő elemzésével.

Az életút bemutatását számtalan, levelekből, szakirodalomból, a szerző műveiből vett idézet színesíti, változtatva a nézőpontokat, alaposan körbejárva a kritikus stációkat, így azokat nem csupán a pozitivistá felfogásnak eleget tevő tények tüzetes felsorolásával, hanem az alkotó művészet legfontosabb tényezőjével: magának a megszületett műnek a segítségével ismerhetjük meg. Az alapvetően hermeneutikai elvű ismertetés foglalkozik a recepcióval és a hatástörténettel is. Vezérlő szempontja az értő olvasás létrejötte, az alkotó, az alkotás és a befogadói oldal egymásra vonatkoztatása.

A lineáris haladást változtatossá teszi a Sík Sándor-i önreflexiók és a kortársi visszaemlékezések idézése is. A zsidó származással és a fasizmus idején ebből adódó kellemetlenségekkel foglalkozó sorok közt rendkívül izgalmas Radnóti Miklós feleségének, Gyarmati Fanninak hálalás vallomása az őt – élete kockáztatásával – segítő, bűjtató papköltőről.

Az alkotások áttekintésekor szó esik a költészet termékeiről, a verseskötetektől és azok stilisztikájáról a kezdeti patetikus hangnemtől *(Szembe a nappal)* az érettebb, elmélyültebb versekig *(Sarlósboldog-*